

Lietuvos pajūrio ir pamario žvejai

Parengė:

Šilutės F. Bajoraičio viešosios bibliotekos

Skaitytojų aptarnavimo skyriaus

vyr. bibliotekininkė Daiva Jucikaitė, 2015.

Tarptautinė žvejų diena (birželio 27 d.) švenčiama nuo 1985 metų.

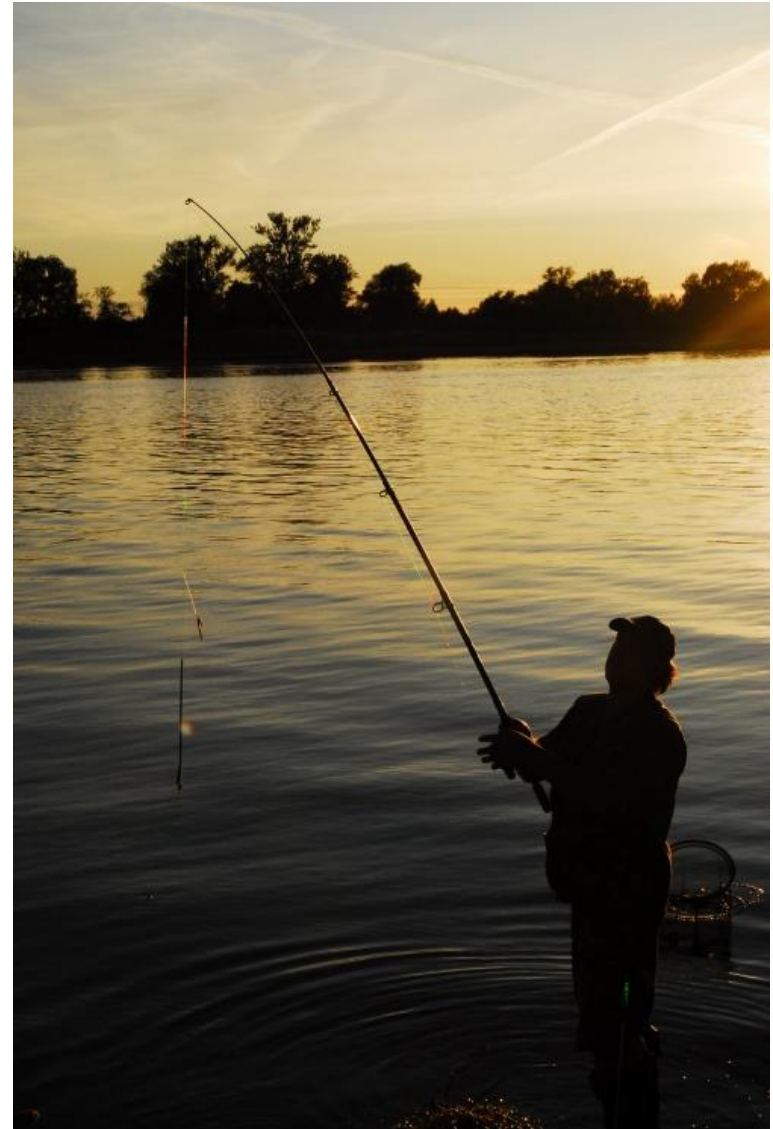
1984 m. tai buvo nuspręsta Tarptautinėje žvejybos suregulavimo ir plėtojimo konferencijoje Romoje.

Žvejyba – puikus laisvalaikio praleidimo būdas gamtoje. Tikri žvejai aistruoliai buriasi į draugijas, rengiamos žvejų varžybos.

Lietuvoje įsteigti Žvejų kultūros rūmai, Lietuvos medžiotojų ir žvejų draugija.

Žvejyba Lietuvoje nuo seno yra vienas iš pagrindinių amatų.

Žvejų globėju laikomas šv. Petras.

Žvejyba Kuršių mariose susekama nuo XIII amžiaus pradžios. Viename to laiko dokumente pažymėta, kad senųjų prūsų žynys, dar vadinamas sigonotu, stebėdavo vėjo kryptį ir nurodydavo, kur kokią dieną žvejoti. Žvejai jo klausydavo. Pagonys be kalbų pasikliaudavo žyniais-vaidilomis, kursčiusiais šventąją ugnį po dideliu ąžuolu. Pliauskos buvo ąžuolinės. Ugnis turėjo rusenti nuolat.

Žvejas traukia keselį, dar vadinamą „kiudeliu“

Nuo XV a. vidurio įvairiuose dokumentuose minimi **Krokų lankos ir Rusnės žuvisaugos inspektoriai**. Tai reiškia, kad žvejyba Kuršių mariose buvo gana plati, o sugauta žuvis vartota ne tik vietoje, bet ir išvežama į Prūsijos gilumą. Siekiant įvesti tvarką žvejyboje, 1589-ųjų sausio 30 d. paskelbtos 9 punktų pirmosios marių ir į jas įtekančių upių žūklavimo taisyklės. Taisyklės kategoriškai draudė žvejybos metu keiktis, pyktis, gaudyti ir pardavinėti žuvį per dievui skirtas apeigas. Rusnės ir Labguvos inspektoriai (fišmeisteriai) įpareigoti akylai prižiūrėti nerštavietes upėse. Pamario žvejų kaimai privalėjo prūsų valdžiai Karaliaučiuje (dabartinis Kaliningradas, Rusija) pristatyti nustatytą duoklę vėgėlėmis, lydekomis, karšiais. 1640 m. išėjusios antrosios žvejybos taisyklės mažai tesiskyrė nuo pirmųjų. Naujovė: įvestas mokestis už žvejybą ir nustatytos žuvies kainos. Į žvejų tinklus pakliuvusius eršketus, lašišas turėjo teisę valgyti tik diduomenė bei pareigūnai. Žvejams šias žuvis tekdavo pigiai perleisti inspektoriams.

Pamario žvejai lietuviai ilgai laikėsi pagoniškų papročių bei prietarų.

Į krikščionių kunigus žiūrėjo šnairomis. Apie tai byloja prietaras, kad pamatyti dvasininką, traukiantį į žūklę, tas pat, kas pamatyti velnią. Negeras ženklas ir susitikti seną moterį, ypač semiančią vandenį.

Žvejas žvejui sėkmės nelinkėdavo – manyta, kad tai gali būti nenuoširdus.

Kitas dalykas, jei laimės linki žmona. Vyrą lydinti žvejo pati turėjo ryšėti skarele ir prijuoste. Kad žūklėje sektųsi, kartais į tinklą dėdavo klevo ar šermukšnio šaką, pririštą prie akmenų. Žūklaujant nešvilpaudavo.

Jei pagauta žuvis plakis – geras ženklas. Pirmąsias žuvis atiduodavo elgetoms. Grįždami iš žūklės dainuodavo.

Žvejo laimės paukščiai – gulbės, gervės. Kranksintis varnas – blogas ženklas, vadinasi, gali net tinklas suplyšti. Jei kuris mėgindavo vienas žvejoti, tokio labai neapkėsdavo. O žveją vagišių maudydavo Nemune ir niekas nebepriimdavo į savo grupę.

Žvejukai savotiškai švęsdavo Jonines. Tą vakarą anksti suvarydavo gyvulius į tvartą, kad laumės nespėtų anų užkerėti. Šventės proga iškepavo daug žuvies ir visus vaišindavo. Uždegdavo didelį laužą, kurio pakuroms tapdavo seni laivai, seni tinklai. Vyrai kibdavo traukti virvę, lenktyniauti laiveliais. Žinoma, įsismaginę uždainuodavo apie tris brolius – Joną, Jurgį ir Endzį – plaukiančius iki Šyšos, gimta upe prie marčios.

Žvejai smagiai, sutartinai traukdavo mėgstamą krašto dainužę: **„O Endziukas yr žvejys, dainuot moka kaip vyturys, kur jį kaime pasitink, mergelės labai pri jo limp.“**

Senovės žvejai buvo pečiuti, barzdoti, ilgaplaukiai vyrai, mėgę dūmyti pypkes, pasėdėti karčemose. Rusnėje kažkada veikė per 10 karčemų. Pasisėdėjimai smuklėse gerokai paplonindavo jų „makšnas“ (pinigines). Bet į savo darbą jie žiūrėjo rimtai.

1979 m. Kopgalyje (K laipėda)buvo įkurta Etnografinė pajūrio žvejo sodyba

Jos prototipu tapo XIX–XX a. pab. Šventosios apylinkių pajūrio žvejų pastatai. Šios sodybos nepasižymėjo statinių gausa, mažiau turtingi žvejai pasitenkino 2–3.

Etnografinėje pajūrio žvejo sodyboje – pajūrio sodybose esantys ūkiniai bei gyvenamieji statiniai.

Čia atspindėtas pasiturinčio žvejo – žvejojusio, auginusio gyvulius ir dirbusio žemę, – sodybos kompleksas, kurį sudaro gyvenamasis namas, tvartas, klėtis, pirtis, rūsys, rūkykla, kartys tinklams džiauti bei žuvims džiovinti.

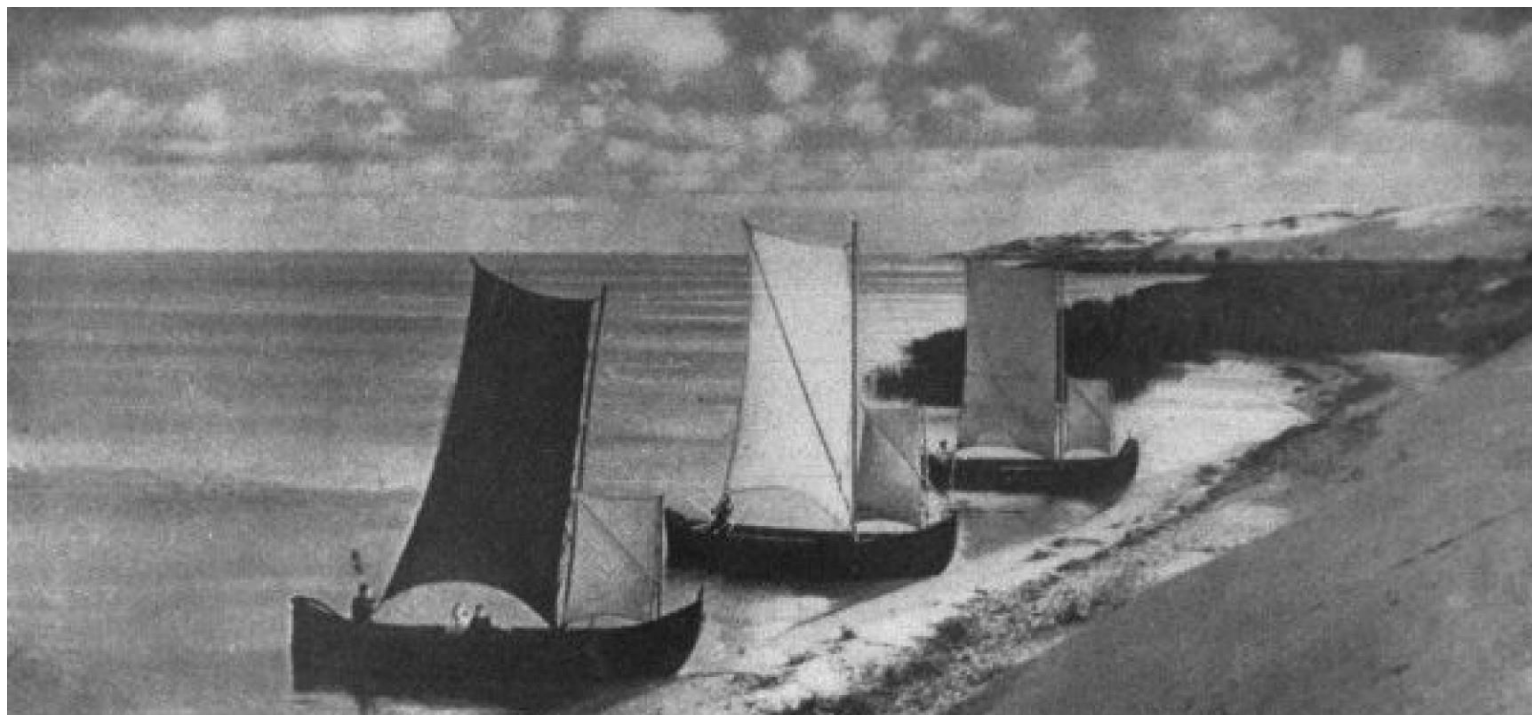
Dabartinė Etnografinės pajūrio žvejo sodyba stovi XIX a. 6 dešimtmetyje pastatyto Pylimų meistro namo vietoje. Fachverkiniame name gyvenęs pareigūnas vadovavo Nerijos forto pylimų supylimui. XX a. pr. sodyboje veikė mokykla, vėliau pastatas buvo pritaikytas poilsiautojams. Po Antrojo Pasaulinio karo čia apsigyveno kelios naujakurių šeimos. Senoji sodyba buvo nugriauta 1975 m.

Kuršių mariose žvejojama nuo neatmenamų laikų. Žinoma, kad naujajame akmens amžiuje žvejų gyventa Kuršių nerijoje, Nemuno deltoje ir Sembos pamaryje. Devynioliktame amžiuje Kuršių mariose žvejojo lietuviai, kuršiai ir vokiečiai.

Kuršių daugiausia gyventa Nerijoje ir Ventės rago pamaryje. Lietuvių žvejai buvo tvirtai suleidę šaknis į Nemuno deltos pamario ruožą tarp Atmatos ir Nemunyno upių. Sembos pakrantėse gyveno daugiausia vokiečiai arba vietiniai suvokietėję žvejai. Marios jungė, artino ir saistė žvejus. Žmonės bendravo, mokėsi vieni iš kitų, ir tas paliko savo žymę jų medžiaginėje ir dvasinėje kultūroje, liaudies mene ir kalboje. Klestėjo germanizacija. Vokiečių kalba buvo valstybinė, su valdžios pareigūnais kalbėta vokiškai, ji buvo prievarta brukama per mokyklas, karo tarnybą, spaudą. Tas turėjo įtakos žvejų kalbai, jų verslo ir ypač laivybos leksikai.

Kuršių marių žvejai neplaukiodavo, o bėgdavo, išbėgdavo, parbėgdavo, o kartais net skleipdavo (skubiai plaukdavo) namo. Bėgo ne tik mūsiškiai žvejai, bėga ir dabar vokiečių ir kitų tautų jūreiviai. Jeigu mes sakome „plaukiame tolyn į jūrą ar marias“, marių žvejai pasakytų „bėgame aukštyn į mares; į aukštas mareles“, arba tiesiog „aukštan“. Mat, nuo kranto žvelgiant, jūros paviršius horizonto link „aukštėja“. Senovėje žvejai, kaip ir visi žmonės, buvo prietaringi, tikėjo kerais ir burtais.

Žvejodavo dažniausia poromis po dvi bradines, o į žūklę plaukdavo visi kartu vieno ir net kelių kaimų žvejai.

Žūklė trukdavo kartais kelias dienas, bet šeštadienį vakare žvejai būtinai grįždavo. Žūklaudavo iki marios apstriegdavo, atseit, užšaldavo. Tada prasidėdavo poledinė žiemos žūklė, o valtys iki ateinančio ledonešio ilsėdavosi krante. Kiekviena valtis turėdavo prieplaukėlę-išyrą, kurią išrausdavo per eilę metų prie kranto priplaukiančios valtys pirmgalis.

Žvejai ir marios buvo tarsi susilieję kūnu ir siela. Ilgametis tėvų sūnums perduodamas gyvenimo patyrimas, įgūdžiai, laivavimo ir žūklavimo menas padarė marių žvejus ne tik gerais savo verslo žinovais, bet ir sumaniais mareiviais. Jie buriuodavo — žėgliuodavo bradinėmis skersai išilgai marių, pavėjui ir prieš vėją, taip, kaip jiems prireikdavę. Lengviausia būdavo parsileisti namo pavėjui, kiek sunkiau, pučiant jam iš šono. Kas kita, kai tekdavo plaukti į vėją. Čia be laviravimo ir sudėtingo buriavimo neišsiversi. Bet čionykščiams — šišioniškiams žvejams visa tai nekeldavo didesnio nerimo. Jie vingiaudavo, kartendavo (halsuodavo).

Didelės reikšmės senovėje turėjo „piktas žvilgsnis“, nužiūrėjimas. Jei piktos akys nužiūri tinklus, žinok, žūklė nepasiseks. Kad tinklai būtų žuvingi, juos reikia apdoroti tam tikrais vaistais. Laimę neš, jeigu tinklai bus įdruskinti arba sušlakstyti vadinamuoju gyvačių vandeniu. Norint pirmą kartą panaudoti naujai nuregztą tinklą, tekdavo ant durų slenksčio padėti kirvį. Sutikus palankiu vėju atburiuojant kitus žvejus ir norint, kad taip pačiam būry, užtekdavo prieš atplaukiančią valtį išmesti šluotą. Žvejojant žiemą iš po ledo, laimę nešdavo pavogtos dalbos...

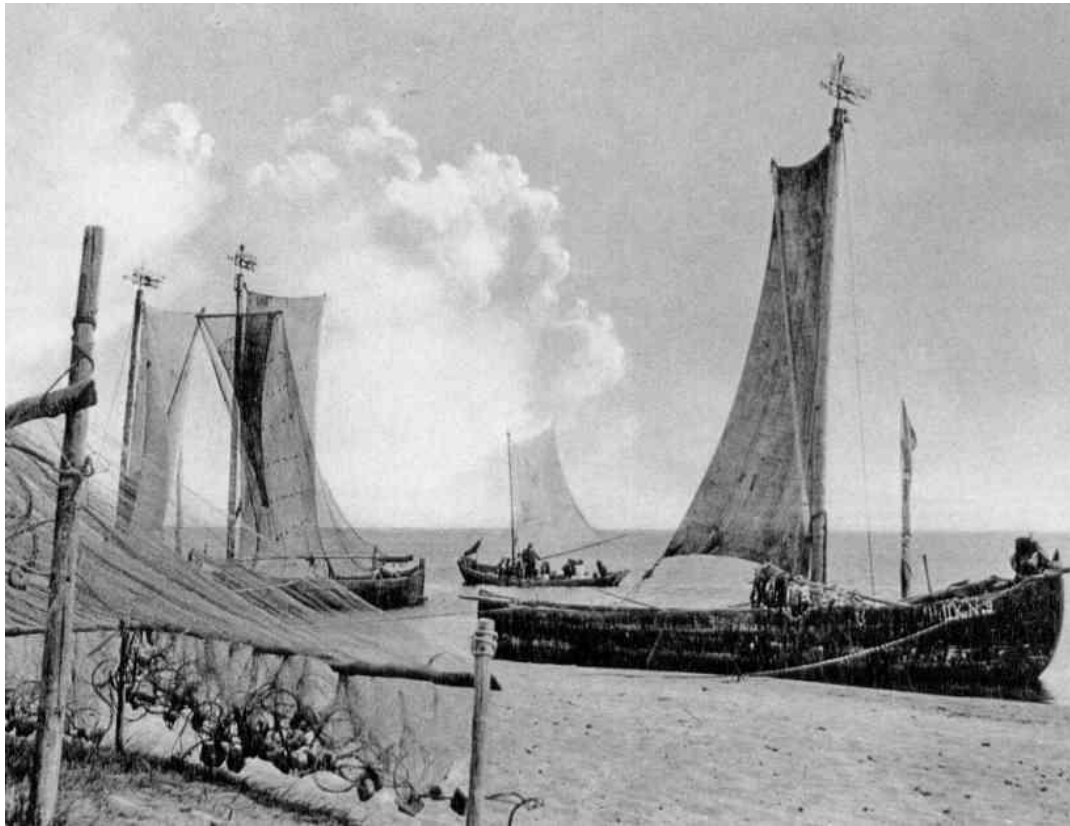
Didžiausioji plaukimo ir žvejybos priemonė mariose buvo burvaltė, vadinta bradine valte, tiesiog bradine, kurėnu arba kiudevajte. Šios valtės pavadinimas kilęs nuo tinklo rūšies — bradinio, kiudelio (vok.) arba vadinamojo kurėno.

Apie Kuršių marių žvejų laivų statybos meną žinoma labai maža. Jis nebuvo niekieno tirtas ir aprašytas. Geriausi valčių statybos meistrai gyveno Nemuno deltoje, Kintuose ir Labguvoje. Kuršių nerijos žvejai kopininkai, norėdami pasistatydinti valtį, kviesdavosi meistrus dailides iš šalies. Vidutinio dydžio bradinę valtį prityrę meistrai pastatydavę per 3-4 savaites.

Valtys senovėje nebuvo statomos, o kuriamos („pakūriau valtužę“, „sukūriau laivužį“ — iš liaudies dainų). Dvivaltes kurdavo iš storesnių ir nestavaringų ąžuolinių, rečiau liepos ar kito medžio lentų. Iš pradžių padirbdavo valtės griaučius — grobus. Juos sudarė skersiniai, vadinami vytiniais, brangomis arba kumbrais, sukaltais iš dviejų sukeistais galais tašelių. Po to vytinius (žiūrint koks valtės dydis) prikaldavo prie išilginio tašo. Prie vytinių kaldavo dugno lentas — tiles ir šonines lentas. Plyšius tarp lentų užkamšydavo pakulomis. Po to valtės dugną ir šonus dervuodavo. Valtės stiebams naudotos išlakios pušys. Burėms — drobinės palos. Virves vydavo iš kanapių. Geležinius inkarus seniau atstojo pririšti akmenys — gramzdos.

Marių vanduo, bangos, srovės, vėjas ir debesys, saulė, mėnuo ir žvaigždės buvo tie gamtiniai orientyrai, kuriais žvejai vadovaudavosi ne tik išplaukdami žūklėn arba grįždami iš jos, bet ir pagal juos tiksliai nustatydavo valtės padėtį ir žūklės vietą.

Bradinėje valtyje paprastai žvejodavo 4-5 žvejai. Didvaltėse galėdavo tilpti ir daugiau. Jomis parsiveždavo šieną iš deltos į Kuršių neriją. Didžiausias bradines turėjo Šarkuvos ir Labguvos žvejai, kuriose galėdavo tilpti keliolika žmonių.

